

*Смоляна Наталя Вікторівна,
аспірант Інституту
професійно-технічної освіти
НАПН України*

Технічна творчість учнівської молоді у закладах профтехосвіти: історико-педагогічний аспект

Аннотація

Стаття посвящена аналізу організації технічного творчества учеников учреждений профтехобразования Украинской Советской Социалистической Республики (1960-1991 гг. XX ст.). Исходя из позиций соединения профессионального обучения с производительным трудом, выделены формы организации технического творчества. На основе изученных архивных и литературных материалов вышеназванного периода доказано, что вопросам организации технического творчества как важной составляющей профессиональной подготовки работников в профессионально-технических учебных заведениях уделялось значительное внимание как на уровне учебных заведений, так и на уровне государства.

Article is sanctified to the analysis of organization of technical work of students of establishments of establishments of vocational education of Ukrainian Soviet Socialistic Republic (1960-1991 XX of item). Coming from positions of connection of the vocational training with productive labour, the forms of organization of technical work are distinguished. It is well-proven on the basis of the studied archived and literary materials of afore-named period, that in of establishments of vocational education of educational establishments considerable attention was spared the questions of organization of technical work both the important constituent of professional preparation of workers both at the level of educational establishments and at level of the state.

Стратегічними завданнями реформування професійної освіти, окреслених у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») визнано вдосконалення навчально-виховного процесу в закладах профтехосвіти на основі посилення органічної єдності навчання з

виробничою працею [1, с. 29-30]. Розв'язання питань поєднання професійного навчання з виробничою працею уможлиблюється в процесі систематичної участі учнів у технічній творчості, оскільки в її процесі формуються новаторські, раціоналізаторські та винахідницькі здібності, поглиблюються професійні знання, вдосконалюються набуті навички раціоналізації і винахідництва.

Питання організації технічної творчості висвітлювалися у працях Г.О. Андрощук, О.О. Буренко, Л.В. Доценко, А.В. Ляішевої, В.І. Нілової, М.М. Скаткіна, В.Л. Худякова, В.В. Шапкіна, А.Ф. Щепотіна та ін. Незважаючи на значний пласт педагогічних напрацювань з різних аспектів вивчення та організації технічної творчості, його впровадження в навчально-виховний процес закладів профтехосвіти України зазначеного періоду системно не вивчалось, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета. Ми поставили мету проаналізувати форми організації технічної творчості в навчально-виховному процесі професійно-технічних навчальних закладів досліджуваного періоду.

Завдання: виокремити й схарактеризувати організаційні форми технічної творчості у професійній підготовці учнів закладів профтехосвіти.

Насамперед зазначимо, що для поєднання професійного навчання з виробничою працею важливе значення набуває вміння застосовувати теоретичні знання у виробничій праці. З огляду на зазначене вище, нам імponує думка М.М. Скаткіна, що важливим засобом, який спонукає учнів застосовувати на практиці теоретичні знання є включення в працю елементів творчості, досліджень, а отже, необхідно ширше залучати учнів до раціоналізації трудового процесу, конструювання виробів, постановки сільськогосподарських дослідів тощо. Самостійне виконання таких трудових завдань творчого характеру учнями спонукає звертатися до теорії, знань, якими вони оволоділи на уроках, а також спонукає здобувати нові знання, необхідні для успішного виконання задуманої роботи [7, с. 47]. Водночас зауважимо, що смислом професійної технічної творчості є створення

принципово нової технічної ідеї у системі спеціально організованих трудових дій з виявлення невідомих раніше властивостей об'єктів оточуючого світу.

Аналіз історико-педагогічних джерел уможлиблює висновок про те, що впродовж досліджуваного періоду в закладах профтехосвіти організаційним формам технічної творчості приділялася особлива увага. Насамперед йдеться про проведення масової роботи первинних організацій ***Всесоюзної організації винахідництва і раціоналізаторства (ВОВР)***, а також гуртків технічної творчості (кількість яких збільшувалася за роками) [3, арк. 2, 26, 42, 43; 4, арк. 1; 5, арк. 1; 6, арк. 1]. Зазначимо, що в ПТНЗ створювалися методичні комісії з винахідництва, раціоналізаторства і технічної творчості, технічні бюро тощо, які займалися плануванням методичної роботи. Акцентуємо увагу на тому, що робота з технічної творчості організовувалася у кабінетах спеціальних дисциплін під керівництвом досвідчених майстрів виробничого навчання і викладачів, а значну допомогу в поліпшенні роботи первинних організацій винахідництва і раціоналізаторства, гуртків технічної творчості училищ надавали обласні управління, базові підприємства, обласні Ради ВОВР, педагогічне товариство «Знання».

Зазначимо, що технічною творчістю займалася переважна більшість контингенту ПТНЗ, а з другої половини 70-х рр. минулого століття такі заняття планувалися «за другим розкладом». Для поєднання професійного навчання з виробничою працею особливе значення має те, що раціоналізаторські пропозиції, які висували учні успішно впроваджувалися у виробничий процес, мали економічні показники прибутковості, що позитивно впливало на мотивацію трудової діяльності, поглиблення професійних знань тощо. Водночас навчальні роботи, що виконувалися учнями, сприяли зміцненню матеріально-технічної бази училищ.

Метою роботи ***гуртків технічної творчості*** була підготовка учнів до активного сприймання новинок техніки, передових методів праці, оволодіння цими методами. Робота учнів в таких гуртках спрямовувалася на розробку і виготовлення технологічної й інструктивної документації; вироблення

еталонів навчально-виробничих робіт, наочності, модернізацію обладнання навчальних майстерень, вдосконалення технологічних процесів, приладів, інструментів для підвищення виробничої праці, об'єктів передової технологічної оснастки, вивчення передових методів праці, способів підвищення продуктивності праці тощо [2, арк. 24; 3, арк. 14, 42]. Позитивним у роботі гуртків було й те, що учні брали участь у підготовці й проведенні технічних конференцій, олімпіад, лекцій, диспутів, бесід з передовиками і новаторами виробництва на навчально-виробничі теми, поглиблювали професійні знання у процесі перегляду навчальних кінофільмів, організовували виставки технічної творчості. Водночас технічні ради гуртків займалися випуском журналу «Знання», в якому висвітлювалися новинки науки і техніки, питання сучасної технології, корисні поради виробничого характеру тощо.

Аналіз перспективних і поточних планів роботи гуртків показав, що за своїм змістом вони були узгодженими з навчальними задачами і перспективно-тематичними планами виробничого навчання та передбачали своєчасне розроблення і виготовлення технічної та інструкційної документації, навчально-наочних посібників і технологічної оснастки для впровадження в навчальний процес передових методів праці, що сприяло поєднанню професійного навчання з виробничою працею [8, с. 11-12].

Так, з метою мотивації і поглиблення професійних знань щорічно в кожному ПТНЗ проводилися **виставки технічної творчості**, на яких учні мали змогу не тільки продемонструвати свої професійні вміння, навички раціоналізаторства і винахідництва, а й отримували цінні науково-технічні відомості і рекомендації практичного характеру від передовиків, новаторів виробництва, Героїв Соціалістичної Праці. Цінним є й те, що кращі експонати таких виставок демонструвалися на обласних виставках, Виставці досягнень народного господарства у м. Москва тощо [2, арк.35].

У контексті досліджуваної нами проблеми важливим є те, що проведення виставок технічної творчості позитивно впливало на мотивацію

навчальної й професійної трудової діяльності, оскільки учні практично усвідомлювали значущість результатів своєї праці, порівнювали свої результати робіт з іншими, поглиблювали професійні знання.

Архівні справи досліджуваного періоду зберігають інформацію про поширення у колективах технічної творчості професійно-технічних навчальних закладів таких форм роботи, як **зустрічі з новаторами, раціоналізаторами, передовиками виробництва, Героями Соціалістичної праці**, що проводилися з метою вивчення передового виробничого досвіду, ознайомленням з новітніми технікою і технологією, раціоналізаторськими винаходами, питаннями конкретної економіки тощо. Зокрема, для поєднання професійного навчання з виробничою працею особливе значення має те, що такі зустрічі проводилися із застосуванням таких методів:

- бесіда у навчальному кабінеті чи актовому залі з детальним показом розробленого чи виготовленого раціоналізатором інструменту, приладу, креслень, інструкцій, інструкційних карт, зразків раціоналізаторських пропозицій, винаходів тощо;
- розповідь про досвід своєї роботи з демонструванням прийомів виконання операцій безпосередньо на робочому місці;
- відвідування виставок робіт з супровідною бесідою;
- лекції, доповіді з демонструванням кінофільмів, зразків техніки, прийомів роботи тощо. Принагідно зазначити, що до читання таких лекцій залучалися не тільки інженерно-педагогічні працівники ПТНЗ, а й новатори – спеціалісти виробництва, лектори товариства «Знання», члени науково-технічних товариств, кваліфіковані робітники базових підприємств.

Для поєднання професійного навчання з виробничою працею важливе значення відіграють систематичне закріплення і поглиблення професійних знань учнів, здобутих на уроках теоретичного і виробничого навчання. З огляду на зазначене вище, важливим для розвитку технічної творчості в учнів ПТНЗ впродовж досліджуваного періоду стало проведення **тематичних вечорів** («Вечір каменяря», «Вечір штукатура», «Вечір тесляра» тощо), а

також *тематичних вікторин, олімпіад*, що мали зокрема професійну, профорієнтаційну й виховну спрямованість, розширювали загальнотехнічний і культурний світогляд, сприяли формуванню відповідальності, дисципліни, сумлінному ставленню до праці, спонукали пробудженню почуттів гордості за обрану професію тощо [2, арк. 23; 8, с. 7-8].

Поширеною додатковою формою навчання учнів у досліджуваній період стало проведення щороку різних видів *навчальних конференцій* учнів: технічних, наукових, науково-практичних у підготовці яких брали участь викладачі спеціальних дисциплін, майстри виробничого навчання, інженерно-технічні робітники базових підприємств, бібліотекарі, а також *диспутів на навчально-виробничі теми* [2, арк. 23]. Позитивною рисою проведення таких форм роботи з організації технічної творчості стало зміцнення співпраці між колективами інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ і інженерно-технічними робітниками базових підприємств з таких напрямів роботи: добір необхідної літератури, наочності, технічних засобів навчання, складання конспектів доповідей тощо. Зазначимо, що значну допомогу в організації таких конференцій надавали бригади впровадження наукової організації праці.

В контексті досліджуваної нами проблеми, цінним є те, що тематика таких конференцій охоплювала коло питань з підвищення продуктивності виробничої праці, підвищення якості навчально-виробничих робіт, організацію раціоналізаторської та винахідницької діяльності учнів ПТНЗ тощо. Так, у 1961 р. в технічному училищі №8 Черкаської обл. під керівництвом методичної комісії було організовано і проведено технічну конференцію учнів на тему : «Шляхи покращення якості продукції, що випускається», на якій учні виступали зі змістовними, самостійно підготовленими доповідями, а наприкінці окреслили заходи з покращання продукції, що випускається на базовому підприємстві – Черкаському заводі штучного волокна, прийняли звернення до учнів боротися за вироблення продукції відмінної якості.

Водночас позитивною рисою досліджуваного періоду стала організація **фотостендів і фотовітрин**, на яких, крізь призму фотомистецтва, учні висвітлювали виробничий досвід передовиків і новаторів виробництва, моменти з трудового життя кваліфікованих робітників, нове промислове устаткування, обладнання тощо. При гуртках технічної творчості й при навчальних кабінетах систематично випускалися **технічні бюлетені й стінні газети**, що містили інформацію про нові передові прийоми і методи праці, технологію виробництва, наукові відкриття, ефективні винаходи науковців, здобутки передовиків і новаторів виробництва. Зокрема ця інформація готувалася учнями у процесі *самостійного опрацювання* навчально-технічної і довідковою літератури, науково-популярних періодичних видань, буклетів технічних виставок, музеїв тощо.

Поєднанню професійного навчання з виробничою працею впродовж досліджуваного періоду сприяло проведення Всесоюзних, республіканських, обласних, внутрішньоучилищних **конкурсів професійної майстерності**, відповідно до чинних нормативно-правових документів, оскільки змістом таких конкурсів передбачалося виявлення рівня професійних знань у виконанні виробничої роботи, а також вдосконалення професійних знань, умінь та навичок, поглиблення теоретичних і практичних знань, професійної орієнтації учнів на робітничі професії. Проведення таких заходів сприяло підвищенню інтересу учнів до оволодіння професією, широкому обміну досвідом роботи, виявленню недоліків у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників. Зауважимо, що допомогу в організації таких конкурсів надавали базові підприємства [2, арк. 23]. Наприклад, у 1980 р. у м. Макіївка Донецької обл. (на базі ПТУ №4 і виробничого об'єднання з видовбування вугілля «Макіїввугілля») відбувся Всесоюзний **конкурс професійної майстерності** учнів гірничих училищ системи ПТО з професії «Машиніст електровозу підземний». У конкурсі брали участь учні III курсів середніх гірничих ПТУ Донецької Ворошиловградської, Дніпропетровської, Кемеровської, Сахалінської обл., Киргизької РСР – переможці та призери

республіканських, обласних і училищних конкурсів. Зокрема конкурс проводився в II етапи: у ході I етапу виконувалося теоретичне завдання (дати відповіді на питання з предметів «Спеціальна технологія», «Гірнична електротехніка», «Техніка безпеки»), а на II етапі виконувалися практичні роботи в навчальних майстернях та на навчальному полігоні. За підсумками конкурсу було виявлено, що учасники мають високу теоретичну й практичну підготовку, ґрунтовно висвітлювали запропоновані питання, успішно виконали практичне завдання з дотриманням правил техніки безпеки. Переможцями конкурсу стали: учні ПТНЗ м. Горловка, м. Макіївка Донецької обл.).

Насамкінець зазначимо, що в контексті поєднання професійного навчання з виробничою працею цінним має те, що учні, які займалися *в гуртках технічної творчості та предметних гуртках* брали активну участь у раціоналізації технологічних процесів у навчальних майстернях, виявилися ґрунтовніше підготовленими до самостійної виробничої праці на виробництві; мали високі показники продуктивності праці, високу якість виготовленої продукції тощо. Водночас, вони на «відмінно» здавали випускні кваліфікаційні іспити та впродовж подальшого трудового життя приймали активну участь у роботі над вдосконаленням процесів праці, ставали раціоналізаторами, новаторами та винахідниками.

Аналіз архівних джерел показав, що на організацію додаткових занять, роботу гуртків технічної творчості негативно відзначалася недостатня кількість окремих навчальних кабінетів з загальноосвітніх дисциплін, навчальних майстерень в умовах організовувалася технічна творчість, а в деяких закладах профтехосвіти – їх відсутність.

Викладене вище свідчить про те, що аналізований період можна схарактеризувати як такий, в якому значно активізувалася діяльність інженерно-педагогічних працівників, Всесоюзної організації винахідників і раціоналізаторів з проблем поєднання професійного навчання з виробничою працею. Зокрема увага приділялася організації технічної творчості у

різноманітних формах роботи, що мали: по-перше, – професійну спрямованість, а по-друге, передбачали врахування індивідуальних інтересів та здібностей учнів у позанавчальний час. Отже, організація технічної творчості сприяла розвитку раціоналізаторської та винахідницької роботи, поглибленню технічних знань учнів, вдосконаленню професійних вмінь і навичок; переобладнанню й укріпленню навчально-матеріальної бази училищ відповідно до вимог наукової організації праці тощо. Позитивні приклади організації технічної творчості минулого – є актуальними для організації навчально-виховного процесу закладів профтехосвіти, а отже заслуговують на цілісне вивчення з метою поетапного використання позитивних ідей у практичну діяльність ХХІ століття.

Серед подальших напрямів наукових пошуків у галузі окресленої проблеми виокремимо впровадження передового педагогічного досвіду у навчально-виробничий процес і його вплив на поєднання професійного навчання з виробничою працею учнів ПТНЗ.

Література

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»). – К. : Райдуга, 1994. – С. 29-30.
2. Довідки облуправлінь ПТО про хід виконання наказу Держкомітету від 15.05.1967 р. №42 «Про стан підготовки робітників у навчальних закладах», 108 арк. // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО). – Ф. 4609, оп. 1, спр. 794, 108 арк.
3. Сведения Госкомитета и областных управлений ПТО о развитии технического творчества учащихся, рационализации и изобретательства за 1974 г. // ЦДАВО. – Ф. 4609, оп. 1, спр. 1216, 63 арк.
4. Сведения, информации Госкомитета и ОУ профтехобразования о развитии технического творчества учащихся, рационализаторов и изобретателей, 1979 г. // ЦДАВО. – Ф. 4609, оп. 1, спр. 1683, 60 арк.
5. Сведения, информации Госкомитета и ОУ профтехобразования о развитии технического творчества учащихся, рационализаторов и

изобретателей, 1980 г., // ЦДАВО. – Ф. 4609, оп. 1, спр. 1768, 58 арк.

6. Сведения, информации Госкомитета и облуправлений ПТО о развитии технического творчества учащихся, рационализаторства и изобретательства, 1981 г. // ЦДАВО. – Ф. 4609, оп. 1, спр. 1858, 77 арк.

7. Скаткин М.Н. О дидактических основах связи обучения с трудом учащихся / Михаил Николаевич Скаткин. – М. : Учпедгиз, 1960. – 70 с.

8. Щепотин А.Ф. Техническое творчество учащихся в профессионально-технических училищах / А. Ф. Щепотин. – М. : Высш. шк. – 29 с.